

عوامل تحول سبک زندگی زنان در نظام اسلامی

الهام حبیبی^۱

چکیده

سبک زندگی مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها، شیوه‌های رفتار، حالت‌ها و سلیقه‌ها در هر چیزی را در برمی‌گیرد که ممکن است تحت شرایط خاص دچار تغییر و تحول شود. یکی از عرصه‌های تحول سبک زندگی در عصر جدید، تغییرات و تحولات در زندگی زنان است. این تغییرات و تحولات، خود دامنه وسیعی را از تغییر باورها و انگاره‌های اجتماعی درباره زنان در برمی‌گیرد. با توجه به این که زنان به عنوان نیمی از جامعه، وظایف خطیری را بر عهده دارند و همراه مردان در صحنه‌های گوناگون حضور فعالانه داشته‌اند بر این اساس این مطالعه با هدف توصیف و تحلیل عوامل تحولات سبک زندگی زنان در نظام اسلامی انجام شده است. ضرورت بررسی تحول سبک زندگی زنان، به سبب تأثیر آن بر سبک زندگی خانواده و اهمیتی است که شیوه زندگی زنان، در رسیدن یک جامعه و تمدن به هدف غایی خود دارد. مطالعه حاضر از لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از لحاظ ماهیت و روش، نوعی تحقیق توصیفی - تحلیلی است. گردآوری اطلاعات نیز به صورت اسنادی - کتابخانه‌ای انجام گرفته و طی آن عوامل تحولات مورد بررسی قرار گرفت. نتیجه بررسی‌ها در این نوشتار نشان دهنده این است که وضعیت زنان بعد از انقلاب اسلامی ایران به یکباره متحول شد و این عامل موجب تغییر در سبک زندگی زنان گردید. عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی از جمله ارتقاء بهداشت و آموزش، گسترش فضای مجازی، اشتغال و محیا شدن شرایط جدید برای ورود زنان به دنیای سیاست نمونه‌هایی از این عوامل هستند.

واژگان کلیدی: سبک زندگی، زن، نظام اسلامی.

^۱. طلبه سطح ۲ حوزه علمیه حضرت زینب کبری سلام الله علیها ارومیه.

۱. مقدمه

سبک زندگی از جمله مفاهیم علوم اجتماعی است که در دهه‌های اخیر به آن توجه شده است. این مفهوم قدمتی کمتر از یک قرن دارد و آن را محصول مدرنیته می‌دانند. مفهوم سبک زندگی در جامعه سنتی جایگاهی ندارد، زیرا در این دوره تجانس و هم‌شکلی، امکان بروز تمایز را نمی‌دهد. در جامعه مدرن که تنوع و تکثر کالا و آزادی فردی در مصرف از ویژگی‌های آن است، سبک زندگی متنوع امکان بروز پیدا می‌کند. مجموعه رفتار، کنش و الگوهای هر فرد که بیانگر هنجارها و معنای زندگی اجتماعی فرد باشد، سبک زندگی نامیده می‌شود و هر پدیده‌ای که بر روند رشد و بالندگی انسان اثر بگذارد عامل سبک زندگی نامیده می‌شود. این سبک زندگی با گذشت زمان و طی عواملی تغییر می‌کند و بنابراین تحول، نقش‌های جدید به افراد محول می‌شود. زنان به عنوان بخش مهمی از اجتماع که همواره همراه با مردان در صحنه‌های گوناگون حضور فعالانه داشته‌اند در این تحول نقش‌های متفاوتی را بر عهده گرفته‌اند. ضرورت بررسی تحول سبک زندگی زنان، به سبب تأثیر آن بر سبک زندگی خانواده و اهمیتی است که شیوه زیستن، در رسیدن یک جامعه و تمدن به هدف غایی خود دارد. مقام معظم رهبری، گرچه مبدع و طراح مسأله «سبک زندگی» نیستند اما با طرح عمومی این مسأله و حتی طرح ریز موضوعات آن، نقش به سزایی در بیدار شدن اندیشمندان این حوزه داشته و موج جدیدی از مباحث «سبک زندگی» را در کشور ایجاد کردند و بسیاری را بر آن داشتند که در این زمینه به پژوهش و اظهار نظر بپردازند. تأکید رهبری بر این مسأله اجتماعی - فرهنگی، حکایت از اهمیت موضوع و نیازمندی جامعه به آن دارد. بنابراین بررسی عوامل تحول سبک زندگی زنان به جهت تأثیر آن بر سبک زندگی خانواده و نیز شیوه زندگی در یک جامعه و تمدن ضروری به نظر می‌رسد. اکنون این سوال پیش می‌آید که عوامل تحول سبک زندگی زنان در نظام اسلامی چیست؟

کتب و مقالات زیادی در رابطه با نقش و جایگاه زنان و حتی سبک زندگی نگاشته شده است. از جمله کتاب «زن ایرانی از مشروطیت تا انقلاب سفید» نوشته بدرالملوک بامداد، نویسنده در این کتاب به مسائل اجتماعی و اخلاقی زنان ایران و شرح فعالیت‌ها و زندگی نامه برخی از زنان مبارز ایرانی در بازه زمانی میان انقلاب مشروطه و انقلاب سفید می‌پردازد. همچنین کتاب «نقش زنان در نهضت امام خمینی (ره)» نوشته ساسان طهماسبی، در چهار بخش تنظیم شده است: در بخش اول با عنوان "سابقه‌ی مبارزات زنان قبل از نهضت امام خمینی" نقش سیاسی و اجتماعی زنان پیش از دوران پهلوی مطرح شده است. نیز عوامل سیاسی و فرهنگی موثر در حضور آنان در نهضت برشمارده شده و مهم‌ترین

احزاب سیاسی تاثیرگذار در جامعه‌پذیری سیاسی زنان معرفی شده که از آن جمله است: جبهه‌ی ملی و حزب توده. بخش دوم، به بررسی دیدگاه‌های امام خمینی درباره‌ی نقش سیاسی و اجتماعی زنان و نقش آنان در قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ اختصاص یافته است. "مبارزات سیاسی زنان در سال‌های (۱۳۴۳-۵۷) مبحث سوم از کتاب است که در این بخش اقدامات فرهنگی رژیم با رویکرد غرب‌گرایانه و نقش زنان در تظاهرات این مقطع بازگو شده است. و در مبحث پایانی کتاب، "اوج‌گیری انقلاب اسلامی و حضور زنان"، به تفصیل از حضور زنان در ایام مختلف انقلاب در سال ۱۳۵۷ تا پیروزی انقلاب سخن رفته است. نیز مقاله «نگاهی به مبانی سبک زندگی در اسلام و غرب» نوشته محمد مهدی خواجه پور مهمترین مبانی و زیرساخت‌های سبک زندگی غربی و اسلامی را تشریح نموده آثار و عوارض آن را تا حد امکان استخراج و معرفی نموده است. علاوه بر اینها مقالاتی مانند «زنان فراتر از نقش‌های سنتی؛ بررسی جایگاه زن در کلام امام خمینی (ره)» نوشته نرگس نیک خواه قنبری، به این نتیجه رسیده است که زن در آینه کلام امام خمینی (ره) در پیوند با مقولاتی چون ارزش‌های اسلامی، انسانیت، آزادی، برابری، شجاعت، حق و حتی تکلیف مشارکت در تعیین سرنوشت خود و... بر خلاف دو نظام معنایی سنتی و مدرن، به عنوان سوژه‌ای فعال، آگاه، انتخاب‌گر و مسوؤل ساخته شده است و نه در مقابل بلکه در کنار مرد و نه در عرصه‌ای خاص که در همه شئون زندگی فردی، اجتماعی و سیاسی عهده دار وظیفه ساخت و حفاظت از نظم سیاسی مبتنی بر اسلام و ارزش‌های الهی آن معرفی می‌شود. اما کتاب یا مقاله مستقلی که به عوامل تحول سبک زندگی زنان در نظام اسلامی پرداخته باشد یافت نشد. این مقاله در نظر دارد تا عوامل این تحولات را مورد بررسی قرار دهد.

۲. مفهوم‌شناسی

برخی از مفاهیم و اصطلاحاتی که در عنوان به چشم می‌خورد، نیاز به توضیح بیشتری دارد، لذا در این گفتار به بررسی برخی از این مفاهیم و اصطلاحات می‌پردازیم.

الف. سبک زندگی

«سبک زندگی» در ادبیات ملل مختلف پیشینه‌ای طولانی دارد و از آن به زبان‌های مختلف یاد می‌شود اما آنچه در زبان علمی رایج امروز مورد توجه اندیشمندان است تقریباً معادل همان واژه (life style) است که اولین بار در سال ۱۹۲۹ توسط «آلفرد آدلر» (۱۸۷۰-۱۹۳۷) روانشناس معروف اتریشی مورد استفاده قرار گرفت. او از این عبارت به منظور توصیف ویژگی زندگی افراد استفاده کرد و گفت:

«سبک زندگی هدف فرد، خودپنداره، احساس های فرد نسبت به دیگران و نگرش فرد نسبت به دنیا را شامل می‌شود.^۱ در واقع سبک زندگی نمودی از جهت گیری‌ها و عادات روزانه است که در دیدگاه آنتونی گیدنز این مجموعه عادات برخوردار از نوعی وحدت است که علاوه بر اهمیت خاص خود از نظر تداوم امنیت وجودی و پیوندی بین گزینش‌های فرعی موجود در یک الگوی کم و بیش منظم را تامین می‌نماید. گیدنز سبک زندگی را مجموعه‌ای نسبتاً هماهنگ از همه رفتارها و فعالیت‌های یک فرد معین در جریان زندگی روزمره می‌داند، به عبارت دیگر تعمیق پیامدهای تجدد، مانند صنعتی شدن، شهرنشینی و آپارتمان نشینی، فردگرایی مفرط، تبدیل شدن مصرف گرایی به عامل بنیادین بقای جامعه سرمایه داری و توسعه ابزارهایی که خصوصی ترین رفتار انسانها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، نظریه‌های اجتماعی را به سمت توجه به نقش سبک زندگی و اهمیت آن در برساختن هویت‌های فردی و اجتماعی، بر زندگی روزمره و تعاملات اجتماعی و نقش آن در تحولات کلان جامعه سوق داده است. جهان به جای ورود به دنیای پست مدرن، به سوی دوره‌ای گام بر می‌دارد که در آن پیامدهای مدرنیته، ریشه‌ای تر و جهانی تر از پیش شده اند.^۲

اصطلاح «سبک زندگی» نیز به عنوان یکی از اصطلاحات علوم اجتماعی، پیوند مستقیم و وثیقی با مجموعه ای از مفاهیم دارد، مفاهیمی مانند: عینیت و ذهنیت، فرهنگ و جامعه، فرهنگ عینی و ذهنی، صورت (شکل) و محتوا، رفتار و معنا (نگرش، ارزش و هنجار)، اخلاق و ایدئولوژی، سنت و نوگرایی، شخصیت و هویت (فردی و جمعی)، وراثت محیط، فردیت و عمومیت، خلاقیت و باز تولید، تولید و مصرف، طبقه و قشر بندی اجتماعی، زیباشناسی (سلیقه) و نیاز، منزلت و مشروعیت و... بدون شناخت این روابط، درک درستی از «سبک زندگی» و نظریه‌هایی مربوط به آن حاصل نخواهد شد. از سوی دیگر کاربردهای «سبک زندگی» اغلب آن را به کلی گویی کشانده و از آن برای همه چیز و هیچ چیز استفاده شده است. به گونه‌ای که به اشتباه از آن تحت عنوان عناوینی مانند فرهنگ و طبقه یاد می‌شود. پس باید به دنبال معنای دقیقی بود، معنایی که رابطه «سبک زندگی» را با سایر پدیده‌ها و مفاهیم نشان می‌دهد.^۳

۱. جی، نظریه های شخصیت، ص ۹۷.

۲. گیدنز، پیامدهای مدرنیت، ص ۱۰۴.

۳. هندری، انسان و بحران هویت، ص ۲۲۸.

مفهوم سبک و فرهنگ زندگی، به مسائلی نظیر خانواده، ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، تفریحات، کسب و کار و رفتارهای فردی و اجتماعی در محیط‌های مختلف، اشاره دارد و در واقع سبک زندگی به همه مسائلی بر می‌گردد که متن زندگی انسان را شکل می‌دهند. متأسفانه ما در بخش سبک زندگی حقیقی، پیشرفت چشمگیری نداشته و مثل بخش اول یعنی علم و صنعت و نظائر آن پیشرفت نکرده‌ایم. فرهنگ زندگی، متأثر از تفسیر ما از زندگی است و هر هدفی را برای زندگی تعیین کنیم، سبک خاصی را به همراه می‌آورد.^۱

ب. نظام اسلامی

نظام فقط ساختار سیاسی نیست؛ نظام یعنی ساختار سیاسی با مجموعه اهداف و آرمان‌هایی که در آن است. حفظ نظام، یعنی حفظ همه ارزش‌هایی که نظام اسلامی خودش را متعهد به آنها می‌داند؛ مثل عدالت، مثل پیشرفت، مثل معنویت، مثل علم، مثل اخلاق، مثل مردم‌سالاری، مثل قانون‌گرایی، مثل آرمان‌گرایی؛ آرمان‌گرایی جزو مؤلفه‌های اصلی نظام اسلامی است و نظام اسلامی بدون آرمان‌گرایی یک چیز سطحی و صوری است.^۲

۳. عوامل فرهنگی تحول سبک زندگی زنان

سبک زندگی زنان در جامعه در چند دهه اخیر تغییرات و تحولات زیادی پیدا کرده است. جامعه ایرانی طی این سال‌ها شاهد حضور فراگیر زنان در موقعیت‌های فراوان اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بوده است. حضور روزافزون زنان در دستگاه‌های اجرایی و حتی حضور چشمگیر آنان در آزمون دانشگاه‌ها و پذیرفته شدن آنها در رشته‌های مختلف دانشگاهی، تصویری متفاوت از جامعه ایرانی به دست می‌دهند. به نظر می‌رسد روند تحولات اجتماعی همچنان به سمت گسترش حضور و اهمیت نقش زنان پیش می‌رود. با ورود زنان جامعه ما به عرصه‌های مختلف علمی، اداری، آموزشی، صنعتی و حتی نظامی و انتظامی می‌توان انتظار داشت که شرایط و موقعیت‌های جدیدی برای زنان پا به عرصه وجود گذارند و هریک از این موقعیت‌ها، سایر موقعیت‌ها یا نقش‌های مختلف زنان در خانواده و اجتماع را تحت الشعاع خود قرار دهند.

^۱. رهبر معظم انقلاب. ۲۱ پرسش رهبری درباره سبک زندگی، ص ۴۳.

^۲. بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با دانشجویان ۱۳۹۵/۴/۱۲.

اجتماعی واداشته و پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی را در کنار مسئولیت همسرداری و خانه‌داری قرار داده است.

ب. حضور در صحنه‌های سیاسی

قرآن کریم مهم‌ترین منبع مشروعیت حقوق سیاسی زنان به شمار می‌آید. قرآن در آیه ۱۲ سوره ممتحنه بیان می‌کند: ﴿يا ايها النبي اذا جاءك المؤمنات يبایعنک علی ان لا یشرکن بالله شیئا و ... فبایعن﴾ ای پیامبر، هنگامی که زنان نزد تو آیند و با تو بیعت کنند که چیزی را شریک خدا قرار ندهند و ... با آنان بیعت کن. بیعت، تعهد و پیمان ملت با رهبر در پیروی از او و سرپیچی نکردن از دستوراتش است.

در روز فتح مکه، پیامبر اکرم ﷺ در کوه صفا از مردان بیعت گرفت. آنگاه که زنان برای بیعت شرفیاب شدند، این آیه شریفه بر رسول خدا نازل شد و آن حضرت را به گرفتن بیعت از بانوان سفارش فرمود و شروط و کیفیت آن را بیان داشت. طبق روایات، چندی مسئله کم و کیف را پرس و جو کردند که حضرت به تمام سؤالات آنها پاسخ فرمودند. تبیین جریان بیعت زنان در صلح حدیبیه و فتح مکه با پیامبر ﷺ بیانگر این حقیقت است که از دیدگاه اسلام زنان صلاحیت دارند دوشادوش مردان در امور سیاسی اجتماعی و سرنوشت ساز اظهار نظر کنند و در حد توان برای انجام مسئولیت سهم بگیرند و دخالت نمایند بنابراین، ملاحظه میکنیم که بر اساس قرآن و به استناد آیات فوق می‌توان بیان کرد که حق زنان در مشارکت سیاسی ملحوظ است.^۱

پیش از انقلاب اسلامی ایران نیز، نقش کم‌رنگ زنان در جامعه و اصطلاحاً مردسالاری جامعه ایران باعث می‌شد زنان نقشی در کشور نداشته باشند. امام خمینی رحمه الله با شناخت تأثیری که زنان به صورت بنیادین در جامعه می‌گذارند و نقشی که به عنوان هدایتگر و پشتیبان در خانواده‌ها می‌توانند داشته باشند، می‌دانستند که بدون حضور نیمی از جامعه، انقلاب به ثمر نخواهد نشست. لذا از همان ابتدای جنبش‌های انقلابی، زنان را به حضور در این فرا تشویق نمودند و در نهایت موفق به رهبری این انقلاب تا پیروزی نهایی شدند. این سخن مهم بنیانگذار انقلاب اسلامی که "مرد از دامن زن به معراج می‌رسد" را می‌توان به این نوع نگاه اسلام نسبت داد که در آن سمبل والای زن، حضرت فاطمه علیها السلام به عنوان کانون و محور آفرینش و استمرار حرکت انبیا تا ظهور منجی عالم بشریت معرفی شده است. از این رو، زن

^۱. منوچهر آبادی، افشین. بررسی تأثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده بر سبک زندگی، ص ۷۵.

مسلمان ایرانی به این خودباوری رسید که با مشارکت خود می تواند جریان تاریخ را به سمت عدالت جهانی سوق دهد.

مهمترین نکته در پیروزی انقلاب اسلامی، تحول شگرفی است که در نحوه نگرش به جایگاه زنان در جامعه اتفاق افتاد که بی شک در پرتو تعالیم عالیه و نورانی اسلام ناب محمدی ﷺ حاصل شد. زنانی بودند که از عزیزترین اندوخته های خود گذشته و آن ها را تقدیم ایران پایدار نمودند، زنانی که می-خواستند با دادن مادیات ناچیز خود سهمی در پیروزی انقلاب داشته باشند. با توجه به این فرمایش حضرت امام ﷺ که "زنان باید در مقدرات اصلی کشور دخالت کنند" که یک امر ضروری برای حفظ و تداوم و تثبیت انقلاب است، باید مقدرات اساسی بازشناسی شود تا نقش زنان در آن تبیین گردد. رسالت زنان امروزی، حضور مستمر و آگاهانه در صحنه های سیاسی، اجتماعی و دفاع و دیده بانی از ارزش های نظام مقدس اسلامی است. این امر ارمغان اندیشه بلند امام ﷺ است. اگر زن مسلمان، دیروز دوشادوش مردان برای اقامه ارزش های الهی قیام کرده و پس از آن نیز رشادت ها داشته، امروزه نیز وظیفه خود می داند که با انگیزه الهی خود در صحنه حضور داشته باشد و علاوه بر هر آنچه که بیان شد رسالت تربیت سربازانی تازه نفس را برعهده دارد تا در آینده نیز از ارزش های این نظام مقدس پاسداری نمایند.^۱

۶. نتیجه گیری

سبک زندگی به مجموعه رفتارها و الگوها و کنش های معطوف به ابعاد هنجاری و معنایی زندگی اجتماعی گفته می شود و نشان دهنده کم و کیف نظام باورها و کنش های فرد است. در عصری که اسلام ظهور کرد، زنان جایگاه مناسبی نداشتند. حتی از حقوق انسانی محروم بودند. با ظهور اسلام و برقراری عدالت الهی، زنان نیز مانند مردان دارای حقوق مادّی و معنوی شدند. امروزه یکی از عرصه های تحول زندگی در عصر جدید، تغییرات و تحولات در سبک زندگی زنان است. این تغییرات و تحولات، دامنه وسیعی از تغییر باورها و انگاره های اجتماعی درباره زنان تا تغییر نقش های فردی، خانوادگی و اجتماعی را در برمی گیرد. انقلاب اسلامی زنان جامعه ما را متحول ساخت و به مسیر اسلام و ارزش های الهی رهنمون شد و از بی هویتی و ابتذال که سوغات غرب بود، به سوی عزت خواهی، عفاف، درک شخصیت و کمال جویی و تحول فکری و روحی هدایت کرد و از دون مایگی به اوج انسانیت ارتقاء داد.

^۱. موسوی، نگاهی به جایگاه زن و خانواده در سبک زندگی اسلامی، ص ۸۶.

زنان مسلمان در انقلاب اسلامی شخصیت و هویت خویش را یافتند و با مقام و منزلت والای خویش آشنا شدند و بینش سیاسی، فرهنگی و اجتماعی به دست آوردند. عوامل موثر در تغییر سبک زندگی در طی سالهای گذشته، مجموعه‌ای از تحولات فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی بوده است. جامعه ایرانی طی این سالها شاهد حضور فراگیر زنان در تمام موقعیت‌ها بوده و در نظام حقوقی اسلام، زن از هویتی مستقل برخوردار است و تمامی حقوق اساسی و مدنی او مورد توجه قرار گرفته و شواهد زیادی در آیات و روایات و قوانین جمهوری اسلامی ایران مبنی بر این مسئله وجود دارد. وقوع انقلاب اسلامی و رشد ارزش‌های عدالتخواهانه، گسترش آزادی‌های مدنی، فرآیند نوسازی و توسعه جامعه، دگرگونی ارزش‌های سنتی، افزایش تحصیلات دانشگاهی، بهره‌مندی از رسانه‌های جمعی و دسترسی به اطلاعاتی که در سطح جهانی گردش دارد، در مجموع، میزان سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی، و اقتصادی و سیاسی زنان را ارتقاء داده است.

فهرست منابع

۱. ابن هشام، عبدالملک بن هشام، السیره النبویه، ج ۱، ترجمه هاشم رسولی، تهران، کتابچی، ۱۳۷۵.
۲. افراسیابی، حسین، مرادی فر، طاهره، مقاله بازسازی معنایی تغییر سبک زندگی زنان، فصلنامه علمی مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، دوره ۱۳، شماره ۳، ۱۳۹۴.
۳. انصاف پور، غلامرضا، حقوق زن و مقام آن از آغاز تا اسلام، تهران، انتشارات آفتاب، ۱۳۹۲.
۴. استیری، مجید، بررسی تاثیر میزان استفاده از شبکه اجتماعی بر هویت اجتماعی، انگیزه و سبک زندگی، نشریه تحقیقات جدید در علوم انسانی، دوره سوم، شماره ۲۰، ۱۳۹۶.
۵. آبراهامیان، یراوند، ایران بین دو انقلاب، ترجمه احمد گل محمدی، تهران، نشر نی، ۱۳۸۳.
۶. بامداد، بدر الملوک، زن ایرانی از مشروطیت تا انقلاب سفید. تهران: ابن سینا، ۱۳۴۷.
۷. بهنام، جمشید، ساخت‌های خانواده و خویشاوندی در ایران، تهران: نشر خوارزمی، ۱۳۵۶.
۸. بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار با دانشجویان ۱۳۹۵/۴/۱۲.
۹. پزشکی، محمد، صورت بندی مطالعات زنان در جهان اسلام، پژوهشکده علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹.
۱۰. تکمیل همایون، ناصر، بررسی موقع و منزلت زن در تاریخ ایران. فرهنگ و زندگی. شماره ۱۹، ۱۳۵۴.

۱۱. تکمیل همایون، ناصر، بررسی موقع و منزلت زن در تاریخ ایران. فرهنگ و زندگی، شماره ۱۹ و ۲۰، ۱۳۵۴.
۱۲. جاراللهی، عذرا، تاریخچه اشتغال زن در ایران، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۴ و ۳، ۱۳۷۲.
۱۳. چیدری، زهرا، مقاله جایگاه اشتغال زنان در سبک زندگی اسلامی، گنجینه معارف، ۱۳۹۲.
۱۴. دوانی، علی، تاریخ اسلام از آغاز تا هجرت. تهران: انتشارات علمی، ۱۳۶۴.
۱۵. دورانت، ویلیام جیمز، تاریخ تمدن، ج ۱۲، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۰.
۱۶. رهبر معظم انقلاب. ۲۱ پرسش رهبری درباره سبک زندگی، روزنامه جام جم، سال سیزدهم، شماره ۳۳، ۱۳۹۱.
۱۷. عبدالحسین، ناهید، زنان ایران در جنبش مشروطه، تبریز، نشر احیا، ۱۳۶۰.
۱۸. عظیم زاده. مطالعه تطبیقی حقوق زنان از منظر اسلام و غرب. دانشگاه امام صادق. ۱۳۸۵.
۱۹. فیست جی و گریگوری جی فیست، نظریه های شخصیت، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۷.
۲۰. گیدنز، آنتونی، پیامدهای مدرنیت، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۷.
۲۱. معظمی گودرزی، محبوبه، دعاگویان، داوود، مقاله بررسی تاثیر فضای مجازی بر سبک زندگی زنان، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال دهم، شماره اول، زمستان ۱۳۹۶.
۲۲. منوچهر آبادی، افشین. هاشمی محمود، حصارى فرهاد. بررسی تاثیر پایگاه اجتماعی - اقتصادی خانواده بر سبک زندگی، مطالعه موردی جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال، کنگره ملی اثاث فراغت و سبک زندگی جوانان، ۱۳۹۲.
۲۳. موسوی، زهرا و همکاران، نگاهی به جایگاه زن و خانواده در سبک زندگی اسلامی، دومین کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه غربی، ۱۳۹۸.
۲۴. میرزایی مقدم، داوود. کشاورزی پور. عوامل موثر بر تحول سبک زندگی، ۱۳۸۵.
۲۵. مینایی پور، مرضیه تحولات در موثر عوامل و اسلامی نظام بر آن، اولین کنفرانس بین المللی علوم اجتماعی، تربیتی علوم انسانی و روانشناسی، ۱۳۹۶.
۲۶. نیک خواه قمصری، نرگس. صادقی فسائی، سهیلا. زنان فراتر از نقشهای سنتی: بررسی جایگاه زن در کلام امام خمینی (ره)، زن فرهنگ و هنر، ۱۳۹۱.
۲۷. هندری، جان، انسان و بحران هویت، ترجمه ناصر محمدیان، تهران، انتشارات چاپخش، ۱۳۸۱.

